

Бубнов І.В. (Одеса, Україна)

**СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПЛАГІАТУ В
НАУКОВО-ОСВІТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ**

У тезах аналізуються деякі соціальні та законодавчо-правові фактори щодо боротьби з плагіатом в науково-освітньому процесі вищої школи сучасної України

Bubnov I.V. (Odessa, Ukraine)

**SOCIO-LEGAL FACTORS TO COMBAT PLAGIARISM
IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL SPHERES OF UKRAINE**

In theses analyzes some social and legal factors to combat plagiarism in scientific and educational process of the high school of modern Ukraine

Оскільки плагіат є соціальною категорією, то цілком зрозумілим є його широке поширення, з певними кількісними та якісними особливостями., практично в усіх країнах світу. У вітчизняних реаліях це явище в останні роки набуло особливої розмаху, масштабності та гостроти. Адже за оцінкою Українського Фонду Соціальних досліджень 2015 року, плагіат у тій чи іншій формі використовують 90% студентів [1]. Це стало настільки вкоріненою нормою, що студенти навіть не бояться в цьому зізнаватися і, більш того, навіть не усвідомлюють ганебності такої форми крадіжки інтелектуальної власності.

Серед соціальних передумов поширення цього явища в Україні є те, що плагіат твердо увійшов у практику навчання ще зі шкільної лави. Через толерантне ставлення до використання плагіату з боку вчителів ще з юного віку у свідомість учнів закладається думка про можливість безкарного користування плодами чужої праці. Згодом така модель поведінки у ставленні до інтелектуальної власності переноситься до вишів, де студенти навіть не усвідомлюють, що вони використовують ту чи іншу форму плагіату. Так, більш ніж 60% студентів не вважають, що копіювання чужих текстів зі зміною

порядку слів у реченні без посилання на джерело є плагіатом. Так само як, така ж сама частка студентів не вважають, що переклад з іноземної мови та представлення певного тексту як результат власного дослідження – це також є недоброчесною поведінкою, якої необхідно уникати [2].

Завданням науково-освітньої громадськості, де сконцентровано найбільш інтелектуально розвинуті розумові сили, має стати створення атмосфери нестерпного ставлення до будь-яких проявів плагіату та дієвого контролю за поширенням цього явища, а також розгортання широкої просвітницької діяльності щодо роз'яснення серед студентів і викладачів що є плагіатом, як з ним необхідно боротися. Все це має сприяти перетворенню проблеми плагіату у предмет суспільного обговорення та сформулювати виклик владі у необхідності прийняття відповідних законодавчо-управлінських рішень з цього приводу. Адже серед комплексних заходів, спрямованих на запобігання та подолання академічної недоброчесності, має стати, в тому числі, й розроблення відповідної нормативно-правової бази.

Тривалий час чи не єдиним правовим актом, що мав забезпечувати захист інтелектуальної власності в Україні. був Закон «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року, дія якого поширюється й на наукові праці. Згідно зі статтею 50 цього закону, порушенням авторського права є плагіат – «оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, що не є автором цього твору» [3, ст.50].

Практична відсутність у минулі роки в нормативних документах Міністерства освіти і науки України системних підходів у визначенні й оцінці плагіату у науково-навчальному процесі та чітко виписаних правових наслідків його виявлення, гальмували процес вироблення ефективних механізмів боротьби з цим явищем.

Із введенням в дію Закону України «Про вищу освіту» №,1556-VII від 01.07.2014 р. боротьба з плагіатом була визначена як одне з найважливіших завдань вищих навчальних закладів в аспекті забезпечення якості освітньої діяльності [4, ст.2004]. І хоча законодавець у зазначеному правовому акті дещо

невизначено оперує терміном плагіат, виокремлюючи його вид – академічний плагіат, але не наводячи при цьому його тлумачення, принциповим положенням цього закону стало введення санкцій до порушників норм академічної етики. Галузеве законодавство – з прийняттям законів України «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність» – зобов'язує кожного науковця поважати право на інтелектуальну власність, визначає поняття «плагіат», а також передбачає покарання у випадку виявлення академічного плагіату в поданій до захисту дисертації (науковій доповіді) у вигляді відмови в присудженні відповідного наукового ступеня.

Закон України «Про вищу освіту» досить ретельно виписує організаційні аспекти щодо формування системи запобігання плагіату в науковому середовищі. Зокрема, нормами цього закону передбачено створення спеціального органу – Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, у складі якого, задля розгляду питань академічного плагіату, діятиме Комітет з питань етики. Окрім того, Апеляційний комітет, що також діятиме у складі Національного агентства, має розглядати звернення, заяви і скарги щодо діяльності та рішень спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій.

І хоча нормами вказаних законів є суттєвим кроком у справі законодавчого забезпечення механізму недопущення плагіату в науково-освітній сфері, всі вони визначають лише основоположні принципи та підходи до розуміння й формування системи запобігання та виявлення плагіату. Задля їх ефективного впровадження бракує відповідної бази підзаконних актів, які б деталізували всю процедуру аналізу наукової роботи на предмет виявлення плагіату, визначали принципи застосування необхідних комп'ютерних програм, сприяли формуванню порівняльної бази наукових робіт, забезпечували удосконалення правових процедур щодо скасування рішення про присудження відповідного наукового ступеня тощо.

Серед нормотворчих ініціатив щодо формування відповідного законодавчого поля став наказ міністра науки і освіти України від 14 липня 2015 р. «Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів»,

згідно з яким дисертації не пізніше як за 10 календарних днів до дати захисту, мають бути розміщені на офіційному веб-сайті ВНЗ/наукової установи, спецрада якої прийматиме захист. Це ж стосується і відгуків офіційних опонентів та автореферату дисертації, які мають бути відкриті в Інтернеті протягом трьох місяців від дати видачі диплома доктора філософії або доктора наук [5]. Ці вимоги мають забезпечити максимальну прозорість наукового процесу, зокрема його завершального етапу, і залучити якомога широкое коло науковців задля виявлення плагіату в дисертаційних дослідженнях. Однак, на нашу думку, ці норми можуть дати максимальний ефект лише за умов обов'язкової дії так званого морального закону «scientific integrity» («наукова сумлінність»), за яким для забезпечення максимальної ефективності науки в провідних країнах миру вчені зобов'язані не лише забезпечувати доброчесність власних наукових досліджень, але й не залишатися осторонь від відомих їм фактів наукової несумлінності, проявлених іншими.

Задля реалізація принципів наукової сумлінності Закон України «Про вищу освіту» [4, ст.16,32] зобов'язує вищі навчальні заклади розробити власний кодекс або положення, що регламентують боротьбу із плагіатом та створити відповідний орган контролю за дотриманням моральних та правових норм професійної етики. Таким органом може стати, наприклад, Комісія з академічної етики відповідного вишу. Тобто за логікою законодавця – покарання за плагіат не має бути функцією міністерства, ця робота має бути перенесена на рівень самих наукових установ і студентства, як це відбувається в розвинених країнах.

Про послідовність підходів законодавця у справі боротьби з плагіатом у науково-освітній сфері свідчить і проектний варіант майбутнього «Закону про освіту». В ньому вперше вводяться норми статті, які стосуються безпосередньо академічної доброчесності. Зокрема, за порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнуті до таких видів відповідальності як: «відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєння вченого звання; позбавлення присудженого

наукового ступеня чи вченого звання; позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади» [2]. І хоча цей закон матиме рамковий характер, але в ньому вперше поняття «академічної доброчесності» пропонується запровадити в нормативно-правове поле для того, щоб говорити про його законодавче визначення і розуміння того, що воно собою являє.

Таким чином, у національному законодавчо-правовому полі завдання боротьби з плагіатом у науково-освітній сфері є достатньо чітко визначеним, однак механізм його реалізації наразі ще залишається недосконалим, а відтак недостатньо й ефективним. Головною ж причиною цього вбачається не виправдано толерантне ставлення академічного співтовариства до плагіату, як до форми крадіжки інтелектуальної власності.

Література // References

1. Минобразования: Студенчество и академическое сообщество Украины должны объявить борьбу с плагиатом [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://elvisti.com/node/168024>
2. Пресс-конференция по академической добропорядочности [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/50440/>
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 №3792-ХІІ [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://kadrovik01.com.ua/regulations/8186/8191/460282/>
4. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004
5. Наказ МОН України № 758 від 14.07.15 року «Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/47536/